

ІV. НАУКОВИЙ НАПРЯМ ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

УДК: 796.012.45-057.874

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Олексій Булгаков, Микола Саранча, Тетяна Кафтанова, Олена Домбровська
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Анотації:

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасної школи приділяється значна увага розробці та впровадженню в навчально-виховний процес різноманітних педагогічних технологій, спрямованих на удосконалення урочної, позаурочної, позакласної, позашкільної форм системи фізичного виховання. Однак, незважаючи на велику увагу вчених до розробки педагогічних технологій, наразі недостатньо напрацьовано технологій, використання яких забезпечувало б виховання в учнів фізичної культури особистості. **Мета дослідження** полягала в характеристиці особливостей використання організаційно-педагогічної технології спрямованої на формування фізичної культури особистості засобами фізкультурно-оздоровчих заходів. У процесі проведення дослідження було використано такі **методи**: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел; педагогічне спостереження; педагогічний експеримент.

Результати роботи та ключові висновки. Констатовано, що незважаючи на велику увагу вчених до розробки педагогічних технологій, наразі недостатньо напрацьовано технологій, використання яких забезпечувало б виховання в учнів фізичної культури особистості. Представлено організаційно-педагогічну технологію спрямовану на формування фізичної культури особистості учнів, за рахунок використання діяльнісного підходу. Встановлено, що в основі формування фізичної культури особистості учнів повинен лежати діяльнісний підхід, який передбачає створення умов для активної та свідомої участі учнів у процесі організації і проведення фізкультурних хвилинки та фізкультурних пауз у режимі навчального дня (під контролем учителів загального циклу), а також під час виконання ними домашніх завдань (під контролем батьків).

Ключові слова:

педагогічна технологія, фізична культура особистості, фізкультурно-оздоровчі заходи, фізичне виховання.

Description of Pedagogical Technology for the Formation of Personal Physical Culture of Students of Secondary Schools

Relevance of the research topic. In the context of a modern school, considerable attention is paid to the development and implementation of various pedagogical technologies in the educational process aimed at improving the lesson, extracurricular, extracurricular forms of the physical education system. However, despite the great attention of scientists to the development of pedagogical technologies, technologies have not been sufficiently developed, the use of which would ensure the education of students of the physical culture of the person. **The purpose of the study** was to characterize the features of the use of organizational and pedagogical technology aimed at the formation of a physical culture of a person by means of sports and recreational activities. In the process of conducting the research, the following methods were used: theoretical analysis and generalization of literary sources; pedagogical observation; pedagogical experiment.

Results of work and key findings. It has been stated that despite the great attention of scientists to the development of pedagogical technologies, there are still insufficiently developed technologies, the use of which would ensure the education of students in physical education. Organizational and pedagogical technology aimed at the formation of the physical culture of the personality of students through the use of an activity approach is presented. It is established that the formation of physical culture of students' personality should be based on an activity approach, which provides the conditions for active and conscious participation of students in the process of organizing and conducting physical minutes and physical breaks in the mode of the school day (under the control of general cycle teachers), and while doing their homework (under parental control).

pedagogical technology, physical culture of a person, fitness and fitness activities, physical education.

Характеристика педагогической технологии формирования личностных физической культуры учеников общеобразовательных школ

Актуальность темы исследования. В условиях современной школы уделяется значительное внимание разработке и внедрению в учебно-воспитательный процесс различных педагогических технологий, направленных на совершенствование урочной, внеурочной, внеклассной, внешкольной форм системы физического воспитания. Однако, несмотря на большое внимание ученых к разработке педагогических технологий, пока недостаточно разработано технологий, использование которых обеспечивало бы воспитание у учащихся физической культуры личности. **Цель исследования** заключалась в характеристике особенностей использования организационно-педагогической технологии направленной на формирование физической культуры личности средствами физкультурно-оздоровительных мероприятий. В процессе проведения исследования были использованы следующие **методы**: теоретический анализ и обобщение литературных источников; педагогическое наблюдение; педагогический эксперимент.

Результаты работы и ключевые выводы. Констатировано, что несмотря на большое внимание ученых к разработке педагогических технологий, пока недостаточно разработано технологий, использование которых обеспечивало бы воспитание у учащихся физической культуры личности. Представлено организационно-педагогическую технологию направленную на формирование физической культуры личности учащихся, за счет использования деятельностного подхода. Установлено, что в основе формирования физической культуры личности учащихся должен лежать деятельностный подход, который предполагает создание условий для активной и сознательной деятельности учащихся в процессе организации и проведения физкультурных минуток и физкультурных пауз в режиме учебного дня (под контролем учителей общего цикла), а также во время выполнения ими домашних заданий (под контролем родителей).

педагогическая технология, физическая культура личности, физкультурно-оздоровительные мероприятия, физическое воспитание.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань сучасної системи шкільної освіти є пошук ефективних напрямів удосконалення навчально-виховного процесу, у тому числі, і в системі

шкільного фізичного виховання [3, 4, 9, 15]. Одним із таких напрямів пов'язаний із формуванням в учнів особистісної фізичної культури, основними показниками якої є ведення здорового способу життя (відсутність шкідливих звичок), дієве ставлення до систематичних занять фізичними вправами (рівень інтересу та мотивації до використання фізичних вправ), володіння достатніми організаційно-методичними вміннями побудови самостійних фізкультурно-спортивних програм, різноманіття засобів, які використовуються у цьому процесі, готовність допомогти іншим людям в їх оздоровленні та фізичному удосконаленні [1, 6, 8, 12]. Очевидно, що в сучасному суспільстві сформувати особистість, яка б відповідала усім вищевказаним критеріям практично неможливо. Однак можливо сформувати комплекс окремих якостей фізично культурної особистості в залежності від напрямку впливу та соціальних умов в яких розгортається цей процес.

У цьому контексті, одним із пріоритетних напрямків, пов'язаних із формуванням фізичної культури особистості учнів загальноосвітніх навчальних закладів, вважається впровадження в навчально-виховний процес нових виховних та педагогічних технологій спрямованих на удосконалення системи шкільного фізичного виховання [2, 7, 13, 14].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наш час поняття «педагогічна технологія» стійко увійшло в педагогічний лексикон і є предметом дослідження багатьох науковців. Її визначення у великій мірі залежить від уявлень, які склалися у розробників щодо структури і основних складових навчально-виховного процесу. Так, за визначенням І. Прокопенка, В. Євдокімова [10], педагогічна технологія це суворо наукове і точне відтворення педагогічних дій, які гарантують успіх. Г. Селевко [11] педагогічну технологію розуміє як впорядковану сукупність дій, операцій і процедур, що інструментально забезпечують досягнення прогнозованого результату. У своїх дослідженнях, науковці зауважують, що будь-яка педагогічна технологія має складатись із наступних структурних блоків: 1) концептуальний блок; 2) змістовно-процесуальний блок; 3) критеріально-оціночний блок.

Мета полягає в характеристиці особливостей використання організаційно-педагогічної технології спрямованої на формування фізичної культури особистості засобами фізкультурно-оздоровчих заходів.

Матеріал і методи дослідження. У процесі проведення дослідження було використано такі методи: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел; педагогічне спостереження; педагогічне тестування; математичної статистики.

Результати дослідження. Аналіз науково-методичної літератури свідчить про те, що педагогічна технологія – це відтворювана система педагогічних прийомів і методик, об'єднаних єдиним алгоритмом їх використання в навчально-виховному процесі, яка гарантує досягнення поставленої мети [2, 11, 12]. У відповідності із охарактеризованими вище структурними блоками (концептуальний блок; змістовно-процесуальний блок; критеріально-оціночний блок) нами була розроблена організаційно-педагогічна технологія «Формування фізичної культури особистості учнів загальноосвітніх навчальних закладів засобами фізкультурно-оздоровчих заходів». Її структура полягає в наступному. На першому етапі на уроках фізичної культури учні вивчають прості фізичні вправи, які використовуються в процесі проведення фізкультурно-оздоровчих заходів. Під час виконання домашніх завдань вони повторюють вивчені фізичні вправи (під контролем батьків). На наступних уроках фізичної культури вчитель перевіряє в учнів рівень сформованості навичок щодо виконання спеціальних фізичних вправ та вміння демонструвати їх перед однокласниками. Кращі з них проводять зі своїми товаришами на уроках загального циклу фізкультурні хвилини з використанням цих вправ (під контролем учителів). У подальшому такі цикли повторюються поетапно у відповідності з послідовністю вивчення комплексів фізичних вправ різної спрямованості (для підвищення розумової працездатності, профілактики порушень постави, порушень зору).

Концептуальний блок організаційно-педагогічної технології. Суть такої технології полягає у формуванні фізичної культури особистості учнів загальноосвітніх навчальних закладів за

рахунок використання діяльнісного підходу. Діяльнісний підхід передбачає створення умов для активної та свідомої участі учнів у процесі організації і проведення фізкультурних хвилин та фізкультурних пауз у режимі навчального дня (під контролем учителів загального циклу), а також під час виконання ними домашніх завдань (під контролем батьків).

Змістовно-процесуальна частина педагогічної технології.

Змістовна частина. Для створення умов, які б забезпечували активну та свідому участь учнів у процесі організації і проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, які проводяться в режимі навчального дня, необхідно залучити до цього процесу не лише учителів фізичної культури, але й учителів загального циклу та батьків. Відповідно до цього реалізація такого підходу передбачає комплексне використання існуючих форм шкільного фізичного виховання: урочної, де учні отримують знання про особливості організації і проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, а також навчаються виконувати фізичні вправи, які використовуються для проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, а в подальшому удосконалювали б свої уміння за рахунок участі у проведенні, з використанням вивчених вправ, під контролем учителя, підготовчої або заключної частини уроку; позаурочної, де учні реалізовували знання та уміння у процесі підготовки та самостійного проведення фізкультурних хвилин (під контролем учителів загальноосвітнього циклу), ранкової гімнастики та фізкультурних перерв (під контролем учителів фізичної культури); у процесі підготовки домашніх завдань, де учні закріплюють отримані на уроках знання та навички.

Процесуальна частина педагогічної технології. Реалізація такого підходу здійснюється протягом навчального року за двома напрямками (рис. 1).

Перший напрям передбачає залучення педагогічного колективу школи та батьків до процесу формування в учнів позитивного ставлення до проведення в режимі навчального дня фізкультурно-оздоровчих заходів. В межах цього напрямку була проведена наступна робота:

1. На початку навчального року з педагогічним колективом була проведена бесіда на тему «Рухова активність дітей – основа їх здоров'я».

2. На початку навчального року (вересень) з учителями загального циклу був організований і проведений семінар-практикум на тему «Як навчити дітей бути здоровими», «Роль фізкультурно-оздоровчих заходів у підвищенні розумової працездатності учнів протягом навчального дня».

3. У межах методичних об'єднань вчителів були проведені лекторії, на яких розкривалась роль та значення фізкультурних хвилин у підвищенні якості уроків загальноосвітнього циклу (вересень).

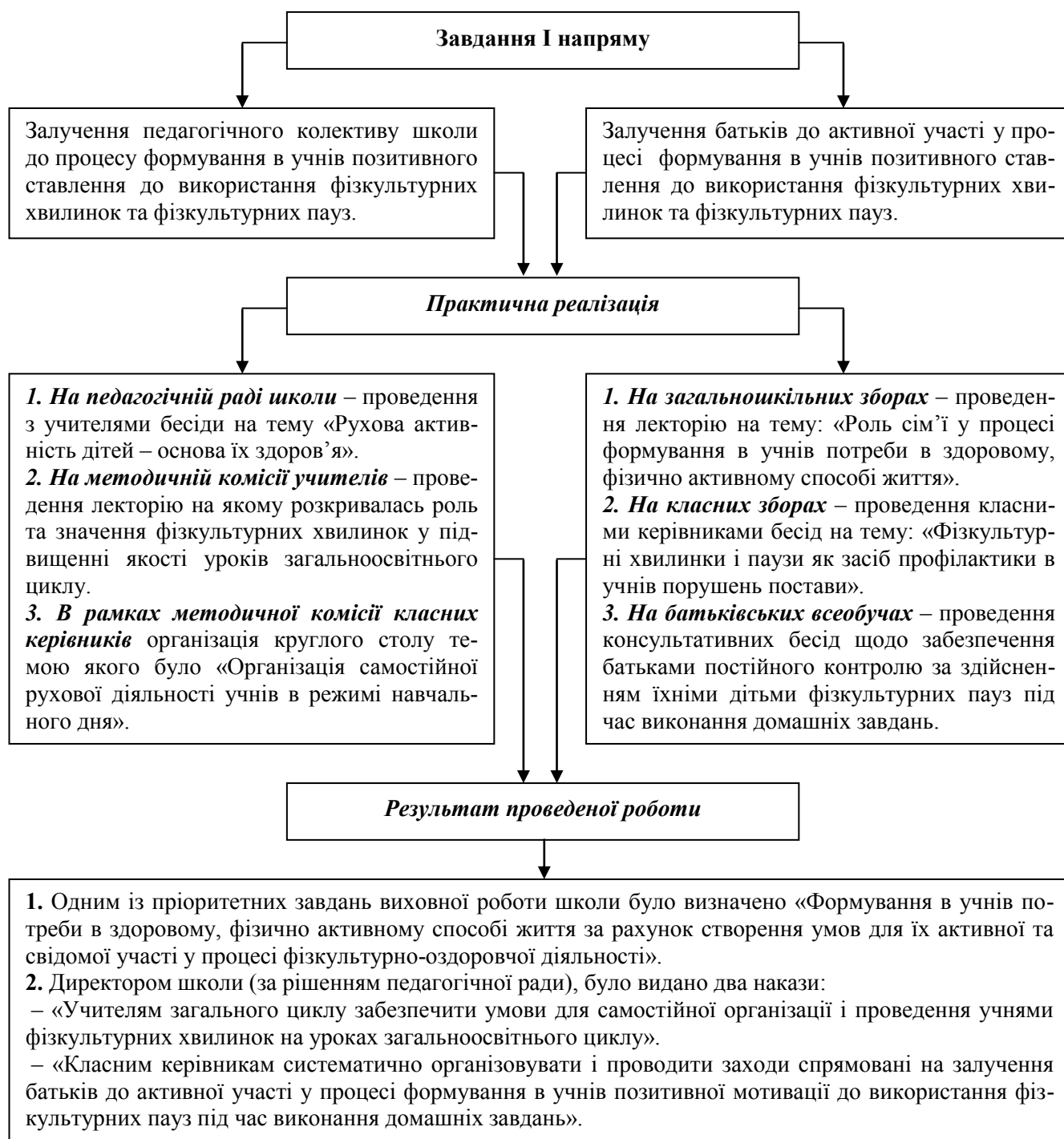
4. Для класних керівників (вересень) організований круглий стіл, тема якого «Організація самостійної рухової активності учнів».

5. З учителями фізичної культури була проведена методична нарада щодо узгодження плану роботи по впровадженню педагогічної технології. Крім цього, учителі були забезпечені необхідними методичними матеріалами, де розкривався зміст педагогічної технології.

Метою *другого напрямку* реалізації технології було формування в учнів загальноосвітніх шкіл дієвого ставлення до проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня (відповідальні: вчителі фізичної культури, класні керівники, батьки) (рис. 2).

Реалізація цих завдань здійснювалась у межах уроків фізичної культури, уроків загального циклу та в процесі підготовки учнями домашніх завдань. Для формування в учнів позитивних уявлень про оздоровчий вплив фізкультурних хвилин та фізкультурних пауз на їх організм на початку навчального року протягом перших двох уроків фізичної культури учитель у поєднанні із матеріалом з техніки безпеки, гігієнічних вимог та ін. давав учням теоретичні відомості про вплив фізкультурних хвилин на розумову працездатність та самопочуття. Формування в учнів знань про фізичні вправи, які використовуються в процесі проведення фізкультурних хвилин різної спрямованості (для підвищення розумової працездатності, профілактики порушень постави, порушень зору) та навичок самостійно виконувати фізичні вправи для проведення

IV. Науковий напрям

Рис. 1. Особливості процесу залучення батьків та педагогічного колективу до процесу формування в учнів позитивного ставлення до проведення в режимі навчального дня фізкультурно-оздоровчих заходів

фізкультурних хвилин, здійснювалось, починаючи із третього уроку фізичної культури, і тривало протягом 25 уроків. На перших 9 уроках вивчались фізичні вправи загально-розвивального характеру; на наступних 9 уроках, вправи які використовуються для профілактики порушень постави. Протягом наступних 7 уроків вивчались фізичні вправи для профілактики порушень зору. Вивчення учнями фізичних вправ, які використовуються для проведення фізкультурних хвилин, здійснювалось у заключній частині уроку перед підбиттям підсумків, а повторення вивченого матеріалу здійснювалось на наступному уроці у підготовчій його частині. Удосконалення та закріплення вивченого на уроках матеріалу здійснювалось учнями у процесі виконання домашніх завдань. Зміст домашніх завдань був спрямований на самостійну підготовку учнями

IV. Науковий напрям

Рис. 2. Другий напрям педагогічної технології

(на основі вивченого на уроках матеріалу, з допомогою методичних рекомендацій) декількох фізичних вправ для проведення фізкультурних хвилин. Перевірка виконання учнями домашніх завдань здійснювалась учителем на кожному уроці фізичної культури у підготовчій частині. Реалізація отриманих протягом перших 9 уроків фізичної культури знань та умінь здійснювалась учнями у процесі проведення перед своїм класом (під контролем учителя) фізкультурних хвилин на уроках загального циклу. Для забезпечення таких умов класним керівникам, необхідно було провести наступну роботу: 1) для систематичного проведення учнями усього класу фізкультурних хвилин розподілити їх на групах; 2) розробити план організації самостійного проведення учнями фізкультурних хвилин; 3) для оцінювання якості проведення фізкультурних хвилин як кожного учня окремо так і групи в цілому розробити спеціальні критерії контролю та оцінювання якості виконання фізкультурних хвилин. Самостійне проведення учнями фізкультурних хвилин із використанням вивчених раніше фізичних вправ здійснювалось на кожному уроці загального циклу, починаючи із другого уроку, і тривало протягом чотирьох тижнів. Паралельно із цим на уроках фізичної культури (протягом 4-х тижнів – 8–9 уроків) учні вивчали інші, більш складні вправи, спрямовані на профілактику різних порушень постави. З метою підвищення мотивації школярів до регулярного проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, які не тільки підвищують їх розумову працездатність, а й виконують профілактичну функцію щодо

різних захворювань, обумовлених гіподинамією, організовувались спеціальні змагання та фізкультурно-спортивні свята між класами на краще проведення фізкультурних хвилин за такими напрямками: а) виконання комплексів фізичних вправ загальнорозвивального характеру; б) виконання комплексів фізичних вправ, спрямованих на профілактику порушень постави.

Дискусія. Проведений аналіз організаційно-педагогічної технології дав можливість розкрити механізми використання фізкультурно-оздоровчих заходів, які проводяться в режимі навчального дня не лише, як засобу формування в учнів загальноосвітніх шкіл фізичної культури особистості. Такі результати підтверджуються і дослідженнями сучасних науковців [4, 5, 12, 15], в яких ідеться про те, що урок є лише початком усєї складної системи фізичного виховання, який лише забезпечує формування в учнів знань умінь та навичок для ефективного використання в фізкультурно-оздоровчій роботі. Інші ж форми (позаурочні та позашкільні) шкільного фізичного виховання створюють умови для практичної реалізації напрацювань, які набуті на урочній формі. Однією із таких форм є фізкультурно-оздоровчі заходи які проводяться в режимі навчального дня.

Висновки:

1. Аналіз науково-методичної літератури свідчить про необхідність розробки та впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів педагогічних технологій, спрямованих на формування в учнів фізичної культури особистості.

2. Встановлено, що в основі педагогічних технологій спрямованих на формування фізичної культури особистості учнів повинен лежати діяльнісний підхід, який передбачає спрямованість педагогічної діяльності на забезпечення і підтримку процесу самопізнання, самовдосконалення і самореалізації особистості учня, розвитку його неповторної індивідуальності.

Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні досліджень спрямованих на визначення ефективності використання педагогічної технології спрямованої на формування особистісної фізичної культури в учнів загальноосвітніх шкіл.

Список літературних джерел

1. Боднар І. Місце рухової активності у дозвіллі учнів середнього шкільного віку / І. Боднар // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2013. – № 2. – С. 257–264.
2. Булгаков О. І. Вплив сучасної системи шкільного фізичного виховання на формування в учнів особистісної фізичної культури. / О. І. Булгаков // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2012. – № 4. – С. 132–137
3. Булгаков О.І. Формування фізичної культури особистості учнів засобами фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня: дис. ... канд. наук фіз. виховання та спорту: 24.00.02 / Булгаков Олександр Ігорович. – Х., 2014. – 227 с.
4. Вадзюк С. Н. Розумова працездатність: методики дослідження, зміни та корекція / С. Н. Вадзюк, Т. Б. Шуган. – Тернопіль: Богдан, 2000. – 170с.
5. Вербенко М. Вплив уроків фізичного виховання на розумову працездатність школярів / М. Вербенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008 – №5. – С. 22–26.
6. Звіт про виконання плану заходів на 2017 рік щодо реалізації Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» http://www.dsmsu.gov.ua/media/2018/02/23/3/Zvit_pz_2017.pdf
7. Круцевич Т. Ю. Причини політики девальвації фізичної підготовки в системі фізичного виховання в закладах освіти України / Т. Ю. Круцевич, М. М. Сاینчук, Р. В. Підлетейчук // Спорт. вісн. Придніпров'я. – 2018. – № 1.
8. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімпійська література, 2010. – 248 с.

References

1. Bodnar and. the place of motor activity in the leisure of students of secondary school age / health and. // sports newsletter of Pridniprovnia. – 2013. – No. 2. – P. 257–264.
2. Bulgakov O. I. For the first time in the field of education and parenting systems at the faculties of special culture. / O. I. Bulgakov // Slobozhansky science and sports news. – Kharkiv: KhDAFK, 2012. – No. 4. – S. 132–137.
3. Bulgakov O. I. Formation of the physical culture of the personality of the students by means of physical culture and recreation activities in the mode of the school day: diss. ... Candidate Sciences of Phys. education and sport: 24.00.02 / Bulgakov Alexey Igorovich. – X., 2014. – 227 p.
4. Vazjuk SN, Intellectual workability: research methods, changes and correction / S. N. Vadzjuk, T. B. Shugan. – Ternopil: Bogdan, 2000.- 170s.
5. Verbenko M. Effect of physical education on the mental performance of schoolchildren / M. Verbenko // Pedagogics, psychology and medical and biological problems of physical education and sports. – 2008 No. 5. – P. 22–26.
6. Report on the implementation of a plan of measures for 2017 on the implementation of the National Strategy for Motor Reactivity in Ukraine until 2025 "Motor activity – a healthy lifestyle – a healthy nation" http://www.dsmsu.gov.ua/media/2018/02/23/3/Zvit_pz_2017.pdf
7. Krusevich T. Yu. Reasons of the policy of devaluation of physical training in the system of physical education in educational institutions of Ukraine / T. Yu. Krusevich, M. M. Sainchuk, R. V. Peldeliichuk // Sport. Visn. Prydniprovnia. – 2018 – No. 1
8. Krusevich T. Yu. Recreation in physical culture of different groups of population: curriculum. manual / T. Yu. Krusevich, G. V. Bezverkhanya. – K.: Olympic literature,

9. Томенко О. А. Рівень рухової активності підлітків та шляхи його підвищення на основі використання заходів оздоровчо-рекреаційного спрямування / О. А. Томенко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : хдаФк, 2013. – № 3. – С. 19–24.
10. Прокопенко І. Ф. Сучасні педагогічні технології в підготовці учителів : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Х. : Колегіум, 2008. – 344 с.
11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. – М., 1998. – 256 с.
12. Сутула В. О. Здоров'я школярів як соціально-педагогічна проблема / В. О. Сутула, М. М. Кочуєва, Т. С. Бондар // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 17 (204). – С. 295–305
13. Указ Президента України від 09.02.2016 № 42/2016 «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року "Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>
14. Фізична культура в школі: 5-11 : метод. посіб. / за загальною редакцією С. М. Дятленка. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 368с.
15. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 2 / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2007. – 248 с.
2010. – 248 p.
9. Tomenko O. A. the level of motor activity of adolescents and ways of its increase based on the use of recreational and recreational activities / O. A. Tomenko // Slobozhansky Scientific and Sport Newsletter. – Kharkiv: KhadPk, 2013. – No. 3. – P. 19-24
10. Prokopenko I. F. Advanced educational technology in teacher training: Nav. pos b. / I. F. Prokopenko, V. I. Evdokimov. – Kh.: Kolegium, 2008. -- 344 p.
11. Selevko G. K. Modern educational technology: textbook. benefits – M., 1998. -- 256 s.
12. Sutula V. O. School health as a socio-pedagogical problem / V. O. Sutula, M. M. Kochueva, T. S. Bondar // Visnyk of Lugansk national university named after Taras Shevchenko. – 2010. – No. 17 (204). – P. 295–305.
13. Decree of the President of Ukraine dated February 9, 2016 No. 42/2016 "On the National Strategy for the Improvement of Motor Activity in Ukraine until 2025" Motor Activity – a Healthy Lifestyle – A Healthy Nation <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>
14. Physical culture at school: 5-11: methodical manual / general edited by SM Dyatlenko. – K.: Litera LTD., 2011. – 368 s.
16. Shyian B. M. Theory and method of physical education of schoolchildren. Part 2 / B. M. Shyian. – Ternopil: Teaching book – Bogdan, 2007. – 248 p.

DOI:

Відомості про авторів:

Булгаков О. І.; orcid.org/0000-0001-8800-2067; obulgakov@ukr.net; Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна.

Саранча М. П.; orcid.org/0000-0002-1615-4296; petrovich2811@ukr.net; Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна.

Кафтанова Т. Є.; orcid.org/0000-0002-2529-3917; tatyanakaftanova@gmail.com; Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна.

Домбровська О. Л.; orcid.org/0000-0001-7183-4086; lenochkad29@gmail.com; Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна.